

30. İbrahim Tırsi'nin "eğlence" redifli gazeli üzerine

Kudret Safa GÜMÜŞ¹

APA: Gümüş, K. S. (2023). İbrahim Tırsi'nin "eğlence" redifli gazeli üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 510-519. DOI: 10.29000/rumelide.1379186.

Öz

Sosyal hayatın hemen hemen her yönünü bünyesinde barındıran klasik Türk edebiyatı, eğlenceleri ve eğlencelere dair unsur ve ritüelleri de ortaya çıkarması bakımından kayda değerdir. Klasik Türk edebiyatı şairlerinin eserlerine yansıttıkları söz konusu ritüel ve unsurlar, Osmanlıdaki eğlence kültürünü gösteren önemli vesikalar niteliğindedir. 18. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden biri olan İbrahim Tırsi, günlük hayatla ilgili konular başta olmak üzere; eğlence, giyim-kuşam, yemek gibi sosyal hayatın hemen hemen tüm alanlarını şiirine yansıtmıştır. Tırsi, şiiri eğlenmek ve eğlendirmek için bir araç olarak görmüştür. Onun şiirlerinin hezliyat tarzında olduğu, hezl türünün önemli örneklerini verdiği bilinmektedir. İbrahim Tırsi'nin şiirde benimsediği söz konusu üslup, şiirlerinin içeriğini komik bir hâle getirmiştir. Bu çalışmada, İbrahim Tırsi'nin klasik Türk şiiri geleneğinde görülen eğlence geleneğinden kısmen ayrılarak komik ve gülünç durumda olduğunu ifade ettiği, somut verilere dayanan "eğlence" redifli gazeli incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Şiiri, İbrahim Tırsi, Hezl, Eğlence Kültürü

On İbrahim Tırsi's ghazals with "eğlence" redif

Abstract

Classical Turkish literature, which includes almost every aspect of social life, is very important in terms of revealing entertainments and elements and rituals related to entertainment. The rituals and elements that the Diwan poets reflected in their poems are important documents showing the entertainment culture in the Ottoman Empire. İbrahim Tırsi, one of the poets of the 18th century classical Turkish literature, focuses on topics related to daily life, especially; he reflected almost all areas of social life such as entertainment, clothing and food in his poetry. Tırsi saw poetry as a tool for entertaining and entertaining. It is known that his poems are in the hezliyat style and he gives important examples of the hezl. The style in question adopted by İbrahim Tırsi in poetry has made the content of his poems funny. In this study, the ghazal with "eğlence" redif based on concrete data, which İbrahim Tırsi says is in a funny and ridiculous situation by partly departing from the entertainment tradition seen in the Classical Turkish poetry tradition, has been examined.

Keywords: Classical Turkish Poetry, İbrahim Tırsi, Hezl, Entertainment Culture

1.Giriş

İnsanoğlu, günlük yaşamın sıradanlığından kurtulmak için eğlenceyi bir dinlenme ve rahatlama aracı olarak görmektedir. "Neşeli ve hoş vakit geçirmeye yarayan ve oyun, yarış, mûsiki, raks gibi şeylerin genel adı olan eğlencenin Arapça karşılığı "lehv"dir. Arapçada bundan başka umumi olarak eğlence

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Aksaray, Türkiye), kudretsafagumus@aksaray.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1276-3406 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 28.08.2023-kabul tarihi: 23.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1379186]

anlamına gelen veya bazı eğlence türlerini ifade eden "ferah" ve "semer" gibi kelimeler de vardır" (Bozkurt, 1994: 483).

Sosyal hayattan kopuk olmayan klasik Türk edebiyatı şairlerinin çeşitli edebî sanatlarla eğlenceleri ve eğlencelere dair unsur ve ritüelleri şiirlerine yansıttıkları yapılan çalışmalar ile ortaya çıkarılmaktadır. Klasik Türk şiirinde eğlence kültürüne genel olarak bakıldığında, işret meclisi de denilen eğlence meclislerinde meclis erkânı ve çeşitli ritüeller şiirlere konu olmuştur. Eğlence meclislerinde; mahbûb, mutrip, sâkî, nedim gibi meclis erkânı yer alırken; şarap, meze, micmer, mum gibi eğlence unsurlarıyla birlikte; çeng, def, erganon, kanun, kemân, kûs, nekkâre, nefir, ney, rebâb, saz, tabl, tambur, ud gibi mûsikî aletleri de bulunmaktadır (Zöhre, 2017: 2322-2343). Söz konusu unsurlar, klasik Türk şiirinde hemen hemen her şairin şiirlerinde yer verdiği, geleneğin birer ürünü olarak ortaya konulan eserlerde işlenmiştir.

Osmanlı devletinde çok farklı milletlerin bulunmasıyla birlikte, bunların farklı dinî ve kültürel yapıda olmaları farklı eğlence tarzlarını ortaya çıkarmıştır. Osmanlılarda cülûs, doğum, sünnet, evlenme, bayram, kandil, hırka-i şerifin sergilenmesi, surre alayının yola çıkarılması gibi vesilelerle eğlenceler tertiplenir, yapılan şenliklere genellikle "donanma" veya "sûr" denilirdi. "Sûriyye" yahut "sûrnâme" adı verilen manzum veya mensur eserler bu eğlence ve şenliklerin ihtişamı hakkında geniş ölçüde bilgi verir niteliktedir (Bozkurt, 1994: 485). Osmanlıda eğlencelerle ilgili önemli vesikalardan biri olan surnâmeler, yazıldığı döneme ilişkin bilgilerin yanı sıra sosyal hayata yönelik birçok bilgiyi ortaya çıkarmaktadır. Surnâme, sözlükte "dügün, ziyafet, şenlik" anlamına gelen Farsça "sûr" kelimesiyle "mektup, yazılı belge" mânâsındaki "nâme"nin birleşmesinden oluşmuştur (Aynur, 2009: 565).

Klasik Türk şiiri türleri olan "tevhid, münacat, naat, miraciye, methiye, fahriye, mersiye, hicviye, sakiname, surname, şehrengiz, pendname ve ismini sayabileceğimiz daha pek çok edebî türden biri olan hezl² yahut tehzil³; başlangıçta manzum ve mensur metinlerde, bazen bir hikâyede bazen de bir kıt'a yahut tarih beytinde; kimi zaman hiciv kimi zaman ise latife ile iç içedir. Hezl, 16. yüzyıldan itibaren edebî bir ıstılah olarak daha belirgin bir hüviyet kazanmıştır. Öyle ki bu yüzyıldan itibaren hezl maksatlı müstakil eserler, mecmualar⁴ vücuda getirilmiştir" (İpek, 2018: 7).

Klasik Türk edebiyatında mizahî yönü ön plana çıkaran metinler incelendiğinde; kişilerin birbirlerine üstünlük sağlama çabası neticesinde çoğunlukla alay, dokundurma ve küçük görme gibi söylemlerin ön plana çıktığı görülebilmektedir. Bunun yanı sıra ahlak ve davranış bozuklukları, bazı olumsuz şahsiyetlerin hicvedilmesi ve alaya alınmasının toplum vicdanında sağladığı rahatlama duygusuyla ortaya çıkan ironi ve şairlerin mizaçlarındaki muziplik ve kaşmerlik gibi hususlar klasik Türk edebiyatı

² Esasen klasik Türk şiiri geleneğinde bu tür şiirler bir hayli bulunmaktadır. Mantıkî, Cafer Çelebi, Gazalî, İshâk Çelebi, Bâhâî-i Küfrî, Güfî Ali, Kubûrîzâde Hevâî, Ebubekir Kânî, Sürûrî gibi birçok şairin hezl türünde eser verdiği görülmektedir.

³ "Türk edebiyatında hezlin yaygın kullanım şekillerinden biri, şairin bir manzumeye nazîre yazarak meydana getirdiği tehzildir. Daha ziyade içinde bulunulan zaman ve şartları eleştirmek için söylenen tehzilde nükte esastır. Mizahî açıdan yeterince olgunlaşmamış bir tehzil makbul sayılmaz. Tehzil bir kişiyi, bir kurumu veya olayı konu edinebilir. Tehzil ettiği şiire şekil bakımından bağlı kalan şair, fikir ve ifadede özgürce hareket eder. İnce hayaller, zarif nükteler ve bol çağrışimli ifadeler tehzil söyleyen şairlerde görülen en belirgin üslup özellikleridir. Klasik Türk şiiri şairleri içinde Kubûrîzâde Hevâî ile Sürûrî'nin hicivleri kadar tehzilleri de meşhûrdur" (Pala, 1998: 306).

⁴ "Klasik Türk edebiyatında hezlerini mecmua hâline getiren önemli müellifler şöyle sıralanabilir: İshâk Çelebi (ö. H.944/1537-38; Aşık Çelebi'nin *Meşâirü's-şuarâ*'sında örnekleri vardır), Nihâlî Câfer Çelebi (Aşık Çelebi'nin *Meşâirü's-şuarâ*'sında örnekleri vardır), Nev'izâde Atâî (İÜ Ktp., TY, nr. 319), Bahâî-i Küfrî (İÜ Ktp., TY, nr. 3005), Hevâî (İÜ Ktp., TY, nr. 2816, 3298, 3444), Osmanzâde Tâib (hezleri çeşitli mecmualarda kayıtlıdır), Tırsı İbrâhim (A. Sırrı Levend kitapları arasında, bk. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 155), Kânî (İÜ Ktp., TY, nr. 3027, 5604), Seyyid Osman Sürûrî (İÜ Ktp., TY, nr. 1597), Süleyman Fâik (İÜ Ktp., TY, nr. 9577), Bayburtlu Zihni (İÜ Ktp., TY, nr. 9601). Bu mecmualarda yer yer hezliyyât tanımına uymayan, yaşanmış küçük hikâyeler de mevcuttur. Edirneli Güfî (ö. H.1088/1677-78), *Teşrifâtü's-şuarâ* adlı tezkiresinde 106 şairi hezl üslûbuyla anlatmıştır" (Pala, 1998: 306).

metinlerinde mizah ve hiciv unsurlarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Tanç, 2020: 151-170; Öntürk, 2021: 34).

Asıl adı İbrahim olan Tırsî⁵, 18. yüzyılda klasik Türk şiiri nazım türlerinden biri olan hezliyât⁶ türünün en önemli şairlerinden biridir. O, şiirlerinde “Âbadî ve âharlı yazı kağıdına mensup” anlamına gelen “Tırsî” mahlasını kullanmıştır (Erdem, 1994: 196-97). Şairin řu ana kadar tespit edilebilen tek eseri *Dîvân*⁷’ıdır. *Dîvân*’nda geçen aşağıdaki beyit, İbrahim Tırsî’nin Uşaklı olduğunu gösterir niteliktedir (Yılmaz, 2001: 67):

“Tırsî aceb mi oynasa etfâl ile hemîn
Anatolıda maskat-ı r re'si Uşaklıdır” (g.65/9)⁸

İbrahim Tırsî, İstanbul’da dönemin hattatlarından Defterdârlık Kalemî Başhalifesi Sinek Ahmed Efendi’den (ö.H.1135/M.1722-23)⁹ resmî yazışmalarda kullanılan dîvânî hattı ve diğer bazı yazı türlerini öğrenmiş ve kâtiplik ve kağıt emnipliği görevinde bulunmuştur. Onun H.1180/M.1766-67 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Kabri, İstanbul Edirnekapı Mezarlığı hâricindedir (Erdem, 1994: 196-197; Fatîn 1272: 251-252; akt. Yılmaz, 2013).

İbrahim Tırsî’nin manzumeleri incelendiğinde, dönemin sosyal hayatına ilişkin veriler elde edilebilmektedir. O, günlük hayatının büyük bir kısmını, eğlenme ve eğlendirmekle geçirmektedir. Ayrıca Tırsî şiirlerinde; Göksu, Bebek, Kâğıthâne, Hisar, Boğaz, Kuruçeşme gibi İstanbul’un önemli mekânlarından sıklıkla bahsetmektedir (Yılmaz, 2017: 13).

İbrahim Tırsî’yi klasik Türk şiirindeki mânâyı hafife alan, söylemi aykırı, uç bir şair olarak değerlendirmek gerekmektedir. O, gelenekte sıkışan şairleri ve hatta kendi şairliğini bile alaya almaktadır (Yılmaz, 2017: 26). Ona göre şair; nüktedân olmalı, değerli söz ortaya koymalı, orijinal sözler söylemeli, mânâsız gazel söylemede usta olmalı ve şiirlerinde eğlenme yönünü ön plana çıkarmalıdır. İbrahim Tırsî, kendi şairliğini; dîvâne, kaşmer (muzip), marangoz ve mimara benzetmektedir. Şair,

⁵ İbrahim Tırsî hakkında yapılan bazı çalışmalar için bkz. Hammer-Purgstall, Josef Von (1837). “Tarsî”. *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*. 4. C. Pesth; Yılmaz, K. (2001). *İbrahim Tırsî ve Dîvân’ı: İnceleme-Metin-Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi; Yılmaz, K. (2008). “Bir Hezel Şairi Olarak İbrahim Tırsî ve Dîvânı”. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15:163-184; Tökel, D. A. (2013). “Erken Öten Bir Garip Olarak Tırsî” *Granada Edebiyat*, S: 3, s. 62-67; Aslan, M. ve Keskin Aslan, R. (2019). Tırsî Dîvânı’nda Çingeneler. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:7, Spring, p. 29-35; Elbir, B.; Yorulmaz Kahve, M. (2020). Tırsî Dîvânı’nda Hayvan Adlarının Kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 230-267. DOI: 10.29000/rumelide.705594.; Yorulmaz Kahve, M. (2021). İbrahim Tırsî Dîvânı’nda Yemek Adlarına Ait Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkologia*, (106), 58-75. Gümüş, K. S. (2021). İbrahim Tırsî’nin Kendi Şairliğine ve Şiirine Bakışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 568-586. DOI: 10.29000/rumelide.895975. Nalçacıgil Çopur, E. (2022). İbrahim Tırsî Dîvânı’nda Hayvanlar Üzerinden Mizah. *Klasik Türk Edebiyatında Gülmeye ve Mizah*, Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, ss. 306-327.

⁶ İbrahim Tırsî Dîvânı’nda bulunan aşağıda yer alan beyitler, bu duruma örnek olarak verilebilir niteliktedir:

“Bir ři’r-i nâ-şinîde-kühen söylerüm sana
Ma’nası yok vezinde sühan söylerüm sana” (g.3/1)
“Gûş iden elfâz-ı bî-ma’nâlarum elbet güler
Dürr-feşân olsam da kimse i’tibâr itmez bana” (g.7/7)

⁷ “İlgili eserin kütüphanelerde yedi nüshası bulunmaktadır: İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Nr. 535, 37 vr.; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nr. 2917, 45 vr.; İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Nr. 1465, 57 vr.; Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Nr. 548; Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Nr. 668/1; İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Nr. 352; İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı Nr. 257. Bunların haricinde, İbrahim Tırsî’nin dönemin sadrazamı Çorlulu Ali Paşa’ya (ö.H.1128/M.1716-17) takdim etmiş olduğu bir nüsha daha olduğunu bilinmektedir. Ancak bu nüsha daha sonra kaybolmuş ve bunun üzerine *Dîvân*, Mustafa Şânî tarafından 1131/1727’de yeniden tertip edilmiştir (Müstakim-zâde, 1928: 57). Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Nr. 535’te kayıtlı bulunan *Dîvân*’ın bu nüsha olduğu, istinsah kaydında Şânî tarafından verilen bilgilerden çıkarılmaktadır (Tırsî : vr. 37; Yılmaz, 2008: 166). *Dîvân*’ın tenkitli metni hazırlanmıştır” (Yılmaz, 2001, 2013).

⁸ Parantez içinde verilen sayıların ilki şiir numarasını, sonraki sayı ise beyit numarasını ifade etmektedir.

⁹ Hicri tarihleri Miladi tarihe çevirirken Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun “Tarih Çevirme Kılavuzu” esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>.

şairlerinde üstadı bildiği Hevâyî Kubûrî-zâde Abdurrahman Rahmî Efendi¹⁰ (ö.H.1127/M.1715) ve şair dostları Hezarî¹¹ (ö.H.1137/M.1724-25), Şânî¹² (ö.H.1180/M.1766), Adlî¹³ (ö.H.1156/M.1744) ve Aklî¹⁴ (ö.H.1147/M.1734-35)'den, etkilendiği ve ismini andığı şairler olarak bahsetmiştir. İbrahim Tırsî'ye göre şiir ise muziplik ve alay ifade etmelidir. Ayrıca şair, kendi şiirini; akarsu, buz, helva, Mudurnu cevizi, reçel ve zürafa heykeli gibi alışılmışın dışındaki unsurlara benzetmektedir (Gümüş, 2021: 572-583).

İbrahim Tırsî, argo ifadelerle yüklü bir şiir tarzını benimsemekte ve bu yönüyle kendinden önceki şiir geleneğinden kısmen ayrılmaktadır. Nitekim O, klasik Türk şiirinin en önde gelen konularından biri olan aşka yer vermez. Onun yerine beşerî hazları dile getirmeyi tercih eder (Yılmaz, 2017: 12). Şiirleri, hezliyât türünde olan İbrahim Tırsî, şiirden amacının eğlenmek ve eğlendirmek olduğunu ifade etmektedir:

"Tırsiyâ gitdükçe kaşmer oldu eş'ârün senün

Mashara eğlencedür bir gayrı dîvân istemez" (g.82/7)

18. yüzyılın başlarında vefat eden İbrahim Tırsî'yi, klasik Türk şiirinin Orhan Veli'si olarak zikreden Dursun Ali Tökel, onun Orhan Veli'den çok daha cesur ve isyankâr bir şair olduğunu belirtmektedir. Tökel ayrıca Türk şiirinde nasır kelimesini ilk defa Orhan Veli'nin kullandığı bilinirken, İbrahim Tırsî'nin ondan yüz elli yıl önce bu kelimeyi ve hatta çok daha uçuk olanlarını kullandığını¹⁵, hemen hemen devrindeki pek çok yemek, tatlı, sebzeler üzerine gazeller yazdığını ifade etmekte, klasik Türk şiirinin bütün estetik ve anlamsal ilkelerini yerle bir etmiş bir şair olduğuna değinmektedir (2014: 76).

İbrahim Tırsî, yaşadığı dönem ve çevrenin günlük hayatıyla alâkalı bütün konularıyla ilgilenmiş, her türlü konuya ironi katmıştır. O, mücerret mefhumlar yerine, gerçek ve somut dünya ile ilgilenmeyi tercih etmiş, sosyal hayatı ironi katarak manzumelerine yansıtmış, ayrıca giyim kuşam, yiyecekler, müzik, zanaatlar gibi sosyal hayatın çeşitli alanlarına alaycı gözle bakmış, eğlenirken eğlendirmeyi kendisine yol bilmiştir. İbrahim Tırsî, geçimini eğlence hayatından sağladığı için bu durum da bu yolu benimsemesine vesile olmuştur (Yılmaz, 2017: 12).

2. İbrahim Tırsî'nin "Eğlence" redifli gazeli¹⁶ ve günümüz Türkçesine aktarımı

Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün

Yine bir nev-gazel yapıdum olur yârâne eğlence

Disünler okuyanlar gülerek ammâ ne eğlence

"Yine yeni bir gazel yazdım, (bu gazel) dostlara eğlence olur; (bu gazeli) okuyanlar gülerek (bu gazelin) ne güzel bir eğlence (olduğunu) söylesinler."

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kesik, B. (2014d). Kubûrî-zâde Abdurrahman Rahmî Efendi <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahmi-hevayi-kuburizade-abdurrahman> Erişim Tarihi: 11.06.2020.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kesik, B. (2014a). Kebûterî Mehmet Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kebuteri-hezari-kebuteri-mehmed> Erişim Tarihi: 05.08.2020.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, Y. (2014). Şeyh Şânî Mustafa Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sani-seyh-sani-mustafa-efendi> Erişim Tarihi: 11.09.2020.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kesik, B. (2014c). Süleyman-zâde Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adli-suleymanzade-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 18.11.2020.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kesik, B. (2014b). Eyyübî Aklî Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/akli-eyyubi-akli-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 14.10.2020.

¹⁵ Nitekim İbrahim Tırsî'nin Dîvânı'nda geçen; "Nâsur oldı ellerüm orduda çeşme kazmadan Hikmeti gör oldı toprak taşınan gerdel şikest" (g.26/2) beyti bu duruma örnek olarak gösterilebilir niteliktedir.

¹⁶ Bu çalışmada, Kadriye Yılmaz'ın "İbrahim Tırsî ve Dîvânî İnceleme-Tenkidli Metin" adlı eserinde yer alan 182 numaralı gazel esas alınmıştır.

Hoş-âbcı karılar yolda düğünde müşterî bulsa

Satardı kayısı ile kuru kestane eglence

"Hoşafçı kadınlar yolda (gezerken) (veya) düğünde müşteri bulsalar, eglence (olarak) kayısı ile kuru kestane satardı."

Varaklansa gazelleri çıksa bayramlarda meydâna

Gelürdi seyre ser-tâ-pâ olur sıbyâne eglence

"Gazelleri yazılsa ve bayramlarda meydana çıksa, seyre gelen çocuklara baştan ayağa eglence olur."

Ayakdan kalmayalum diyü elden geldiği rütbe

Çıkardum başa hâda bir gazel rindâna eglence

"Kafiyeden (kadehten) geri kalmayalım diye elden geldiği ölçüde, rindlere yakışır şekilde (ortaya) bir gazel çıkardım."

Hevâyîdür bu vâdide bizüm üstâdumuz Tırsî

Olur bu mashara ebyâatumuz yârâna eglence

"Ey Tırsî, bu vadide bizim üstâdımız Hevâyî'dir; bu tuhaf ve komik beyitlerimiz dostlara eglence olur."

3. Gazelin şekil ve muhteva özellikleri

3.1. şekil özellikleri

İbrahim Tırsî'nin "eğlence" redifli gazeline ilişkin şekil özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Nazım şekli	Gazel
Nazım Birimi	Beyit
Nazım Ölçüsü	Aruz Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün
Kafiye Örgüsü	aa / ba / ca / da / ea
Kafiye Değeri	"eğlence" redif, "-ân" kafiye-i mürdefe ¹⁷
Mısra Sayısı	10 mısra (5 beyit), 61 kelime

Tablo 1. "Eğlence" Redifli Gazelin şekil Özellikleri

3.2. Muhteva özellikleri

İbrahim Tırsî, gazelinin birinci beytinde, komik ve gülünç tarzda yeniden yeni bir gazel ortaya koyduğunu ve bu gazeli okuyanların gülererek nasıl bir gazel olduğunu ifade etmelerini istemektedir. şair, hezliyât türünde oldukça başarılı örnekler vermiş, okuyanları her daim güldürmeyi amaçlamış, bu durumdan da oldukça keyif almıştır. Onun "eğlence" redifini kullanarak bir gazel yazmış olması da şairlik yönünü göstermesi bakımından kayda değerdir.

¹⁷ Gazele genel olarak bakıldığında iki yer hariç kafiyenin "kafiye-i mürdefe" olduğu görülmektedir. Ancak birinci beytin ikinci dizesi (ne eglence) ile ikinci beytin ikinci dizesi (kestane) kafiye-i mürdefeye uymamaktadır. Eğer revî harfini güzel he (a/e) kabul edersek revî ile aralarında harekeli (nun) bir harf bulunduğu için bu durumda kafiye, kafiye-i müessesese olmaktadır. Fakat bu durumda da diğer beyitlerdeki "sıbyâna", "rindâna" ve "yârâna" kelimelerindeki a/e sesleri yönelme bildirmekte, bu durum da anlam açısından sorun teşkil etmektedir. şairin gazelin dördüncü beytinde de ifade ettiği gibi, kafiyeden geri kalmamak için elden geldiği kadar kafiyeyi dikkate aldığı görülmektedir.

Şair, gazelinin ikinci beytinde düğün geleneğinin yanında ince bir mânâ ile tevriye sanatını kullanarak hafif meşrep kadınlara da gönderme yapmıştır. Düğünlerde ya da gelin evlerinde misafirlere hoşaf¹⁸ ikram edildiği ritüelinden hareketle söz konusu durumu fırsata çevirmek isteyen kadınlar, düğünlerde hoşaf ikram edildiğini görünce yolda hoşaf malzemesi olan kayısı ve kuru kestane¹⁹ satmışlardır.²⁰ Şair, kadınların fırsatçı oluşu ile birlikte hem pazar mazmunu hem de hafif meşrep kadınlarda görülen müstehcen özellikler ile bir nevi söz oyunu yapmıştır. Ayrıca bu beyit bize şarabın yerine hoşafın, sâkînin yerine de hoşafçı kadınların kullanıldığını göstermesi bakımından ilginçtir.

İbrahim Tırsî, gazelinin üçüncü beytinde söylemiş olduğu gülünç gazellerin yazıya geçirilmesiyle bayramlarda kurulan meydanlarda okunmasının çocuklar için oldukça eğlenceli olduğuna işaret etmiştir. Onun gazellerini dinleyen çocuklar, kahkaha ile karşılık vereceklerdir. Başka bir yönüyle meydanlarda düzenlenen oyunlara²¹ da gönderme yapan İbrahim Tırsî, büyükten küçüğe herkesi şiirleriyle güldürebilmekte, çocukları dahi eğlendirebilmektedir.

Şair, gazelinin dördüncü beytinde kafiye oluşturma geleneğine elinden geldiği ölçüde uyabildiğini ve rindlere yakışır tarzda bir gazel ortaya koyduğunu dile getirmektedir. Şair, rindliğe vurgu yapmış, "ayak" kelimesini hem uyak hem de kadeh manasını çağrıştıracak şekilde kullanarak bir taraftan gazel boyunca işaret ettiği eğlenceden ibaret şiir anlayışını ortaya koymuş diğer taraftan ise rind meclisindeki ayak çekmek ritüeline, rind bir eda ile dikkat çekmiştir. Ona göre yazmış olduğu gazel, mükemmellik seviyesindedir. Her ne kadar gazelin kafiyesini yeterli ölçüde oluşturamasa da onun için önemli olan eğlence ve eğlenmektir. Gazelin genelinden de anlaşılacağı üzere Tırsî, diğer divan şairlerinde olduğu gibi şiir vadisinde ne denli usta olduğunu ortaya koymak yerine şiirin bizatihi kendisini bir eğlence, bir vasıta olarak gördüğünü ifade etmektedir. Nitekim 3. beyitte gazel yazmaya kalksa çocuklara eğlence olacağını ifade etmesi gelenekteki şair tipolojisinin aksine şairlik iddiasının olmadığını bir göstergesidir.

İbrahim Tırsî, mahlas beytinde Hevâî Kubûrîzâde²²'ye göndermede bulunmuş, onu üstadı bilmiştir. Hevâî Kubûrîzâde, yaşadığı dönemde zevk ve eğlence yönü ön planda olan bir şairdir. Bu durum onun

¹⁸ Meyve, bol su ve şekerle birlikte kaynatıldıktan sonra soğutulan hoşaf, her türlü kuru ve taze meyveden yapılmaktadır. En yaygın olanı kuru üzüm hoşafıdır. Kaynaklarda rastlanan hoşaf türleri arasında dut kurusu, armut kurusu, Şam fıstığı, badem, taze ceviz ve kuru vişne sayılabilir. Hoşafın içerisine güzel koku ve tat vermek için çiçek suyu, gülsuyu, misk, amber gibi malzemeler de katılmaktadır (Işın, 2010: 151).

¹⁹ Argoda kayısı, kadın üreme organı; kestane ise anüs anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998: 178).

²⁰ Nitekim, İstanbul halkının su haricinde tükettiği alkolsüz içeceklerden en önemli ikisi hoşaf (hoşâb) ve şerbetlerdi. Bir çeşit şerbet olarak da tanımlanabilecek olan limon suyunun ve bozanın ise şehirde hatırı sayılır bir yeri vardı. Şehir halkının hazırlayıp tükettiği hoşaf türleri ne yazık ki bilinmemektedir. Bununla birlikte, sarayda çeşitli üzüm, incir, zerdali, kayısı ve armut hoşafı yapıldığı görülmektedir (Bilgin, 2010-2011: 238). Bu noktada İbrahim Tırsî Dîvânî'ndan hareketle söz konusu dönemde kestaneden de hoşaf yapıldığı tespit edilebilmektedir.

²¹ Klasik Türk şiirinde içerisinde sosyal hayat ile ilgili yapılan hemen hemen her tahlil çalışmasında eğlence başlığı altında oyunlara da yer verilirdiği görülebilmektedir. Örneğin; "16. yüzyıl şair ve tezkirecilerinden Sehî Bey'in Divânı üzerine oyun bağlamında yapılan bir çalışmada oyun başlığı altında üç alt başlığın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu alt başlıklardan ilki "Halk Arasında Oynanan Oyunlar"dır. Bu başlığın altında; halk arasında oynanan hem yetişkinlerin hem de çocukların keyifli vakit geçirmelerini sağlayan oyunlar ele alınmıştır. Bu bölümün alt başlıkları; çomag, salıncak, satranç ve tavladır. İkinci alt başlık "Spor Müsabakaları" olarak belirlenmiştir. Bu grupta, eğlenmek amacıyla düzenlenen ve bugün bir kısmı kulüp çatısı altında kurumsallaşan spor faaliyetleri sıralanmıştır. Bu bölümün alt başlıkları; at yarışı, avcılık, çevgan, güreş ve okçuluktur. Üçüncü alt başlık "Seyirlik Oyunlar"dır. Bu başlık literatüre Özdemir Nutku'nun "IV. Mehmet'in Edirne Şenliği" adını taşıyan eseriyle dâhil olmuştur. Eğlencelerde, düğünlerde, şenliklerde halkı eğlendirmek için olağanüstü gösteriler yapan sanat erbâbının hünerleri bu başlık altında ele alınmıştır. Bu kişiler halkı coşturan, onların ilgisini üzerlerine çeken, heyecanlandıran gösteriler yaparak düzenlenen eğlencelere renk katmışlardır. Bu bölümün alt başlıkları; âteş-bâz, can-bâz, lu'bet-bâz, rakkâs ve tiğ-bâzdır. 16. yüzyılın önemli isimlerinden olan Sehî Bey'in Divân'ı esas alınarak yapılan bu çalışmanın, Osmanlı'nın sosyal hayatında önemli bir noktada bulunan "oyun" kültürü hakkında bilgi vermesi açısından dikkate değer olduğu görülmektedir" (Özlük, 2023). Türk Halk edebiyatı alanında ise Metin And tarafından ortaya konulan "Oyun ve Bîgü" adlı eseri de hatırlamak yerinde olacaktır (And, 2016).

²² İstanbul'da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Abdurrahman'dır. Kuburî-zâde Abdurrahman Rahmî Efendi olarak bilinmektedir. Kevkeb Mehmed Hafız Efendi'den sülüs ve nesih hatlarını meşk etmiştir. Ruznamçe-i evvel kâtipliği yapmıştır. Eğrikapı dâhilinde bulunan Emir Buharî Tekkesi şeyhi Tokadî Hoca Mehmed Emin Efendi'ye intisap

şiiirlerine de yansımış, hatta onun şiiirlerine hezliyât yönü güçlü olan şairlerin nazîre de yazdığı görülmüştür. İbrahim Tırsı de onun açmış olduğu hezliyât vadisinde yol almış, eserlerini bu minvalde ortaya koymuştur.

İbrahim Tırsı'nın "eğlence" redifli gazeli incelendiğinde, beyit bazında gazelin omurgasını oluşturan unsurlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Beyit Numarası	Beytin Omurgasını Oluşturan Unsurlar
1	Eğlence, komedi, yârân
2	Hoşafçı kadın, düğün, müşteri, kayısı ve kestane hoşafı
3	Gazel, varak, bayram, çocuk eğlencesi
4	Ayak (kafiye, kadeh), gazel, rind
5	Hevâyî Kubûrîzâde, rehber, maskara beyit

Tablo 2. "Eğlence" Redifli Gazelin Omurgasını Oluşturan Unsurlar

5. Sonuç

Klasik Türk edebiyatı ekseninde yapılan sosyal hayat ile ilgili akademik çalışmaların hemen hemen tamamında eğlence başlığına da yer verilmiş olup eğlence unsurlarıyla birlikte eğlence ile ilgili çeşitli ritüellere de söz konusu çalışmalarda değinilmiştir. Nitekim, sosyal hayatın bir parçası olan eğlencenin, Osmanlı kültürünü yansıtan önemli bir unsur hâline geldiği görülmektedir.

İbrahim Tırsı, 18. yüzyıl klasik Türk şiiirinin önemli bir şairi ve hattatlarından biridir. Onun şiiirlerinin hezliyât nazım türünde olduğu görülmektedir. Şiiir anlayışı olarak dikkate aldığı bu üslup, şiiirlerini komik bir hâle büründürmüştür. İstanbul'daki edebî muhitlerde bulunan Tırsı'nın Hevâyî Kubûrîzâde'nin öncüsü olduğu mizahî şiiir türlerinden biri olan hezl tarzı ile anılması, onun şiiir vadisinde mizah yolunu tercih ettiğini göstermektedir.

İbrahim Tırsı, klasik Türk şiiiri geleneğinde görülen eğlence geleneğinden kısmen ayrılarak komik ve gülünç durumda olduğunu ifade ettiği, somut verilere dayanan "eğlence" redifli bir gazel kaleme almıştır. Klasik Türk şiiiri geleneğinde hezliyât türünde şiiir ortaya koyan şairler, mizahî yönü daha çok ön plana çıkarmış ve yeri geldiğinde yazdıklarıyla bile alay etmişlerdir. Bu durum, eğlencenin dışa vuran bakışının bir tezahürü olsa gerektir.

İbrahim Tırsı, gazelinde kuru kayısı ve kestaneden yapılan hoşafı, klasik Türk şiiirinin temel içkisi olan şarabın, hoşaf dağıtan kadını ise sâkînin yerine koymuştur. Şarap ve sâkî mefhumları ile daha çok mücerretliğin ifade edildiği klasik Türk şiiirinde, hoşafın ve onu dağıtan kadının gerçek mânâda kullanıldığı bu beyit, eğlence kültüründeki somutluğun bir göstergesidir. Şair, ayrıca eğlence kültüründeki müstehcenliği de ortaya koymaktadır.

İbrahim Tırsı, çocuklar için de eğlence niteliğinde olan gazellerinin komik ve gülünç olduğunu bir kez daha yineleyerek gazellerin istinsah edildiği şiiir meclislerine de vurgu yapmaktadır. Bir nevi meydanlarda düzenlenen oyunlara da gönderme yapan şair, bayramlarda meydana okunan

etmiştir. Daha sonra hacca gitmeye karar vermiş, hacca giderken H.1127/M.1715'te Mısır'da vefat etmiştir. Abdurrahman Rahmî Efendi, klasik Türk şiiirinde mizahî şiiirin belli başlı temsilcisidir. Mizahî şiiirlerinde *Hevâyî*, diğerlerinde ise *Rahmî* mahlasını kullanmıştır. Daha çok hezel vadisindeki şiiirleriyle ün kazanmış ve hezel tarzındaki şiiir ustalarından biri olmuştur (Kesik, 2014d).

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

gazellerinin çocuklar tarafından da beğenildiğini ifade etmektedir. Nitekim çocuk için önemli olan, gülmek ve gülerken eğlenmektir.

İbrahim Tırsî, kafiyeyle elden geldiği ölçüde dikkate alarak mükemmel bir şiir yazdığını, yazmış olduğu şiirin rindler için bir eğlenceden ibaret olduğunu belirtmektedir. Bu noktada şairin yine tek amacının eğlenmek ve eğlendirmek olduğu görülmektedir. Eğlenmek ve eğlendirmek için klasik Türk şiiri geleneğindeki kafiyeyle dahi İbrahim Tırsî için pek değeri yok gibidir.

İbrahim Tırsî'nin "eğlence" redifli gazeli, nazım türü açısından hezl türünün önemli bir örneği olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Aktunç, H. (1998). *Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- And, M. (2016). *Oyun ve Bugün*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aslan, M. & Keskin Aslan, R. (2019). Tırsî Dîvânı'nda Çingeneler. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:7, Spring, p. 29-35.
- Aynur, H. (2009). "Surnâme", TDV İslâm Ansiklopedisi, (37), 565-567.
- Bilgin, A. (2010-2011). Osmanlı Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (47-48), 229-245.
- Bozkurt, N. (1994). "Eğlence", TDV İslâm Ansiklopedisi, (10), 483-488.
- Elbir, B.& Yorulmaz Kahve, M. (2020). Tırsî Dîvânı'nda Hayvan Adlarının Kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 230-267. DOI: 10.29000/rumelide.705594.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*. Ankara: AKM Yay.
- Fatîm (1272). *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstanbul Litografya Destgahları.
- Gümüş, K. S. (2021). İbrahim Tırsî'nin Kendi Şairliğine ve Şiirine Bakışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 568-586. DOI: 10.29000/rumelide.895975.
- Hammer-Purgstall, J. V. (1837). Tarsî. *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*. 4. C. Pesth.
- Işın, P. M. (2010). *Osmanlı Mutfak Sözlüğü*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İpek, A. (2018). *Mantıkî ve Bir Hezliyyesi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kaplan, Y. (2014). Şeyh Şânî Mustafa Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sani-seyh-sani-mustafa-efendi> Erişim Tarihi: 11.09.2020.
- Kesik, B. (2014a). Kebûterî Mehmet Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kebuteri-hezari-kebuteri-mehmed> Erişim Tarihi: 05.08.2020.
- Kesik, B. (2014b). Eyyûbî Akli Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/akli-eyyubi-akli-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 14.10.2020.
- Kesik, B. (2014c). Süleyman-zâde Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adli-suleymanzade-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- Kesik, B. (2014d). Kubûrî-zâde Abdurrahman Rahmî Efendi <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahmi-hevayi-kuburizade-abdurrahman> Erişim Tarihi: 11.06.2020.
- Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com>.
- Müstakim-zâde, Süleymân Sa'de'd-dîn (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası.

- Nalçacıgil Çopur, E. (2022). İbrahim Tırsî Dîvânı'nda Hayvanlar Üzerinden Mizah. *Klasik Türk Edebiyatında Gülmece ve Mizah*, Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, ss. 306-327.
- Öntürk, T. (2021). Klasik Türk Edebiyatında Mizahın Farklı Bir Yönü: Şairin Kendini Alaya Alması. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (4), 32-47.
- Özlük, I. P. (2023). Sehî Bey Dîvânı'nda Geleneksel Oyun Kültürü. *Asia Minor Studies*, (11), 31-44.
- Pala, İ. (1998). "Hezl", TDV İslâm Ansiklopedisi, (17), 305-306.
- Pala, İ. (2017). *Ansiklopedik Dîvân Şiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Taç, N. (2020). *Klasik Türk Edebiyatında Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Tökel, D. A. (2013). Erken Öten Bir Garip Olarak Tırsî. *Granada Edebiyat*, (3), 62-67.
- Tökel, D. A. (2014). Dîvân Şairi Diyor ki: Baklava Bizimdir. *Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, K. (2001). *İbrahim Tırsî ve Dîvân'ı: İnceleme-Metin-Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Yılmaz, K. (2008). Bir Hezel Şairi Olarak İbrahim Tırsî ve Dîvânı. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (15), 163-184.
- Yılmaz, K. (2013). İbrahim Tırsî. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tirsi-ibrahim> Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- Yılmaz, K. (2017). *İbrahim Tırsî ve Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yorulmaz Kahve, M. (2021). İbrahim Tırsî Dîvânı'nda Yemek Adlarına Ait Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkologia*, (106), 58-75.
- Zöhre, A. (2017). Muhibbî Dîvânı'nda Eğlence Meclisleri ve Çeşitli Unsurları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2322-2343.

Extended abstract

Human beings see entertainment as a means of rest and relaxation in order to get rid of the mundaneness of daily life. It is revealed by the studies that the poets of classical Turkish literature, who are not disconnected from social life, reflect various literary arts and entertainments and the elements and rituals of entertainment in their poems. Almost all of the academic studies on social life on the axis of classical Turkish literature have included the title of entertainment, and various rituals related to entertainment have also been revealed in these studies.

It is seen that entertainment, which is a part of social life, has become an important element reflecting the culture of the Ottoman Empire. Along with the existence of many different nations in the Ottoman country, which ruled over a wide geography, their different religious and cultural structures revealed different entertainment styles. It can be seen that in almost every analysis work on social life in classical Turkish poetry, plays are also included under the title of entertainment.

It is stated that the real name of Tırsî, one of the 18th century diwan poets and calligraphers, is İbrahim. He, especially the issues related to social life and daily life; reflected almost all areas of social life such as entertainment, clothing and food into his poetry. It is seen that his poems are in the hezliyat verse type. This style, which he considered as his understanding of poetry, made his poems funny. The fact that Tırsî, who was in the literary circles in Istanbul, was mentioned with the hezl style, which is one of the humorous poetry genres pioneered by Hevayi Kuburizade, shows that he preferred the comic and ridiculous way in the poetry valley. It is necessary to evaluate İbrahim Tırsî as an extreme poet who underestimates the meaning in classical Turkish poetry and whose discourse is contrary. He ridicules poets who are stuck in tradition and even his own poetry.

İbrahim Tırsi has written a ghazal with "eğlence" redif based on concrete data, which he says is in a funny and ridiculous situation by partly departing from the entertainment tradition seen in the classical Turkish poetry tradition. Poets, who put forward poetry in the genre of hezliyat in the tradition of classical Turkish poetry, emphasized the humorous aspect more and even mocked what they wrote when appropriate. This situation must be a manifestation of the outward ghazals of entertainment.

Tırsi put compote made of dried apricots and chestnuts in his ghazal for wine, which is the basic drink of classical Turkish poetry, and the woman who distributes compotes for the saki. This couplet, in which compote and the woman who distributes it, are used in the real sense in classical Turkish poetry, where more abstractness is expressed with the notions of wine and saki, is an indicator of the concreteness of the entertainment culture.

İbrahim Tırsi once again emphasizes that his ghazals, which are also entertaining for children, are funny and ridiculous, and emphasizes the poetry assemblies in which the ghazals are copied. Referring to the plays held in the squares, the poet states that the ghazals sung in the square during the holidays are also liked by the children. As a matter of fact, the important thing for the child is to laugh and have fun while laughing.

Tırsi states that he wrote an excellent poem by taking into account the rhyme as much as possible, and that the poem he wrote was just entertainment for the rints. At this point, it is seen that the only purpose of the poet is to have fun and entertain. Even the rhyme in the tradition of classical Turkish poetry for fun and entertainment does not seem to have much value for İbrahim Tırsi.

İbrahim Tırsi referred to Hevayi Kuburizade in his pseudonym couplet and considered him his master. Hevayi Kuburizade is a poet whose pleasure and entertainment aspects were at the forefront during his lifetime. This situation was also reflected in his poems, and it was even seen that poets with strong hezliyat wrote in nazire. İbrahim Tırsi also made his way through the hezliyat valley that he had opened, and revealed his works in this way.

In this study, the ghazal with "eğlence" redif based on concrete data, which İbrahim Tırsi says is in a funny and ridiculous situation by partly departing from the entertainment tradition seen in the Classical Turkish poetry tradition, has been examined. İbrahim Tırsi's ghazal with "eğlence" redif is seen as an important example of the hezl genre in terms of verse.